

Т. Г. Сірочук

Чернівецький національний університет

ГІЙОМ АПОЛЛІНЕР – “СВІДОК СВОГО ЧАСУ” (1880-1918)

Аполлінер – “свідок свого часу” – так називає поета репрезентант іспанської гілки аполлінеристики Ж.І.Веласкес [2, с. 96]. Інший дослідник, Д.Дельбрей вважає його “письменником актуальності” [2, с. 59]. Оскільки загальна історія перетинається з історією поета, то видається надзвичайно цікавим звернутись до творів Аполлінера з метою віднайти там міру присутності історичних подій та діяльності сучасників і їх можливі інтерпретації поетом.

Політика, залишаючись завжди актуальною темою, є складовою частиною реальності, в лоні якої існував поет. Щодо внутрішньої політики Франції, то Аполлінер цікавиться насамперед єврейським питанням. Ще під час навчання в коледжі він стає на бік “дрейфузарів” та захисників євреїв. Аполлінер-письменник у “Дотику на відстані” (*“Le Toucher a distance”*) [4, с. 214-1215] ставить питання, чому “уряди арештовують головних єврейських банкірів”^{*1}, та виводить на поверхню існування антисемітизму. Переймаючись іншими проблемами політики країни, в одинадцятій главі “Вбитого поета”, названій “Парламентаризм”, Аполлінер дає, за словами Дельбрея, “традиційну сатиру депутатів”^{*} [2, с. 63].

Політика зарубіжних країн здебільшого є результатом подій у цих країнах, як, напр., “соціалістична праця” у Новій Зеландії [2, с. 315], про яку йдеться в казці “Король-Місяць” (*“Roi-Lune”*), або як серія вбивств на Гаїті 1908 р. [2, с. 292], про що розповідається у “Вбитому поеті”. В “Анекдотичних історіях” (*“Anecdotes”*) [11, с. 305-540] автор створює галерею репрезентантів найвищої влади світу й називає французьких президентів Греві, Карно і Форя, принца Монако, німецького імператора, короля Сербії, королеву Швеції і Норвегії, короля Едуарда VII. Проте не варто шукати роздумів щодо ролі й характеру їхньої влади. Напр., Едуард VII згадується в “Романтичній сигарі” (*“Le Cigare romantique”*), але зовсім не як політичний муж чи король Великобританії та Ірландії у 1901-1910 рр., і навіть не як старший син королеви Вікторії. Обходячи усі почесті та регалії, автор цікавиться Едуардом VII тільки як

¹ Зірочкою позначаються переклади автора дослідження.

заядлим курцем. Аполлінер переймається більше особистостями цих представників, ніж їхніми ідеями та умовами життя. Якщо іноді здається, що у своїх анекдотичних творах він засуджує авторитаризм, догматизм, абсолютизм влади, то насправді йдеться, на думку Веласкеса [2, с. 101], тільки про особливості, варті уваги. І навпаки, як вважає дослідник, можна стверджувати про несприйняття усіх типів влади, націлених на чітку організацію суспільства, що базується на колективному принципі, який вступає в конфлікт з індивідуалізмом творця взагалі й Аполлінера зокрема [2, с. 101].

Релігійна сучасність у творчості Аполлінера не має однозначного відображення. Насамперед, йдеться про його релігійне виховання, що домінувало в коледжі Сен-Шарль. Ланкою, що поєднує особистий релігійний досвід Аполлінера та релігійні питання, які стояли перед Францією в період зламу століть, є дві казки з *“Єресіарху і К^о”* – *“Блюзнірство”* (*“Le Sacrilège”*) і *“Латинський євреї”* (*“Le Juif latin”*), які порушують проблеми релігійного виховання епохи: блюзнірське освячення хліба в першій казці і таємниці хрещення – у другій. *“Латинський євреї”* ставить також питання конгрегацій і республіканських законів проти церкви. На час появи *“Єресіарху і К^о”*, (1902) у повітрі все ще витало питання папської непогрішимості, яке було основною темою Асамблеї Першого Ватикану 1870 р. Якщо однойменна казка збірки *“Єресіарх”*, яка вже своєю назвою передбачає існування ересі, доктрини, протилежної вірі, тільки *“відкидає догму папської непогрішимості”**, як це ми читаємо в самому тексті, то казка *“Непогрішимість”* (*“L’ Infaillibilité”*) має цю тему за головну. Йдеться також про закон відокремлення церкви від держави.

Серед сучасних Аполлінерові подій найболіснішими стають події Першої світової війни. У журналі *“Північ-Південь”* він публікує статтю патріотичного тону *“Війна і ми”* [11, с. 899-900], де пише про завдання громадян перед країною. Патріотично-націоналістична палітра присутня в промові на конференції *“Новий дух і поети”* [11, с. 900-907]. У літературних творах створює хроніку війни. З *“Маленьким авто”* [11, с. 195-196] ми потрапляємо в Париж під час мобілізації, яку спостерігаємо в першій главі *“Білої жінки”*, де трохи згодом зустрічаємо епізод про перипетії солдат або як вони притлумлюють свої нещастя за допомогою вина та курива в *“Чорній крові маків”* (*“Le Sang noir des pavots”*). Та й інших питань й проблем, які породила війна, торкаються твори Аполлінера. Він говорить про збагатілих завдяки війні (*“Пройдисвітка”* [9, с. 474-475] і *“Військовий потяг”* [9, с. 475-479]), про германофобію французького суспільства (*“Кохання і війна”*), про німців-содомітів та їх ненависть до жінок. Отже, *“німецьке питання”* зокрема й патріотичний настрій взагалі, який сповнював

Францію напередодні Першої світової війни, не залишили байдужим Аполлінера, що він волонтером пішов на фронт і своїми творами зреагував на сучасні йому події. В артистичному світі Аполлінер був далеко не єдиним патріотом і націоналістом. Це було, напр., однією із тенденцій авангардистського журналу “СІК” і його редактора П.Альбера-Біро [13, с. 102]. Варто пам’ятати й про те, що період, який ми вивчаємо, називатиметься модерном, а в модерні завжди була свідомо націоналістична палітра: щоб мистецтво було сприйнятним, воно повинне бути національним. Пропагуючи універсальний, космополітичний характер нового мистецтва, Аполлінер вважав, що новий дух несе в собі, як і дух доби класицизму, “особливе й ліричне вираження французької нації” [11, с. 903].

На демографічні проблеми доби, зокрема на зменшуваність народжуваності та збільшення смертності внаслідок війни, Аполлінер також реагує. Спочатку він пропонує рецепт “антигігієнічного порошку, щоб мати багато дітей” [9, с. 350] у “*Невеличких рецептах сучасної маєї*”. Позаяк це було не досить ефективним засобом, він знаходить інший вихід із проблеми й у “*Грудях Терезія*” [11, с. 609-636] закликає чоловіків взяти на себе жіночі обов’язки народжувати дітей. Полишивши несерйозний тон щодо серйозних проблем, він продовжує їх порушувати у статті “*Військова повага вагітним жінкам*” у “*Меркурії Франції*” [16 січня 1917], в якій стверджує, що для щастя сім’ї та нації слід мати багато дітей, що, замість ведення війн, варто було б займатися продовженням людського роду й що офіцери повинні б взяти за правило віддавати честь вагітним жінкам [10, с. 488-489]. Ця тема виражала соціальні та антивоєнні позиції Аполлінера в той час, коли під Верденом країна втратила понад 200 тисяч чоловіків. Гійом Аполлінер, прозаїк і поет, за підтримки Аполлінера-солдата намагався поліпшити людське існування за допомогою літературних творів, використовуючи одночасно ці два свої статуси.

Соціально-культурні реалії початку століття не залишаються поза увагою Аполлінера. Його цікавить спортивне життя, і боксер Сам Мак Веа стає “чорним Наполеоном рингу” у чотирнадцятій главі “*Вбитого поета*”. Проблеми освіти автор піднімає в одній із казок “*Вбитого поета*” — “*Педагогіка*” (“*Pédagogie*”) або у “*Таємниці зоряного плану*” (“*Le Mystère du plan astral*”), де йдеться, зокрема, про роль латинської мови у процесі навчання.

Артистичне життя доби займає чи не найбільше місце у творчості Аполлінера, і насамперед тому, що події його власного життя перехрещуються з подіями доби. Так, уся літературна кар’єра Кроньяманталя, головного персонажа “*Вбитого поета*”, виходить із артистичного життя 1910-14 рр. Поетичні дебати мають місце у X та XIV главах цього ж твору. Театральні проблеми

порушуються в “Драматургії” та у “Грудях Терезія”. Кубізм і футуризм названі у фантастичній казці “Гастро-астрономізм” (“*Le Gastro-astronomisme*”), де йдеться про “кулінарний кубізм” та про “футуристських кухарів”.

Аполлінер приділяє увагу т.зв. другорядним видам мистецтва, як напр., мода, про яку він згадує в одній главі “Вбитого поета”, названій “Мода”, у першій главі “Жінки, яка сидить” чи у творі “Невидима тканина” (“*L’Etoffe invisible*”), або кулінарне мистецтво [7, с. 215], яке було надзвичайно популярним у французів на поч. ХХ ст. і перетворило Париж у столицю гурманства, що стало однією з головних тем творів “Друг Меріпарт” (“*L’Ami Méritarte*”) і “Гастро-астрономізм”.

Тогочасний стан науки й прогресу згадується у творах “Домик на відстані”, “Військовий потяг” (“*Train de guerre*”), “Естетична хірургія” (“*Chirurgie esthétique*”). Аполлінер уважав: прогрес техніки й науки має свій вплив на артистичне життя епохи. Він називав кіно “книжкою малюнків”* [11, с. 901] і передбачав, що фонограф і кіно сприятимуть виникненню нових форм поетичного вираження, запевняв, що вони задовольняють його “любов до науки”, “пристрасть до літератури” та “артистичний смак”* [13, с. 91]. За дослідженнями М.Декодена, Аполлінер не тільки зрозумів можливості кіно й “годувався” ним, а й певним чином був його передвісником [6, с. 21].

Початок ХХ ст. незабаром отримав назву “епохи Фройда”. Його теорії про сні й несвідомість надзвичайно важко сприймалися у середовищі французьких медиків та психіатрів у роки, коли ксенофобія проти німців наповнювала країну. Проте ці теорії швидко викликали відгомін у мистецьких та літературних колах, які взяли їх на озброєння. Власне, сам Фройд визнавав, що зацікавленість психоаналізом у Франції була породжена літературою [8, с. 78]. Як свідчить Блез Сандрар, термін “психоаналіз” був вжитий вперше у Франції, принаймні, у позамедичній літературі, саме Аполлінером у 1911-12 рр. [5, с. 348-349]. Трохи згодом, 16 січня 1914 Аполлінер оприлюднює в “*Меркурії Франції*” статтю на захист Отто Гросса, якого батько, відомий кримінолог, помістив у психіатричну лікарню як невиліковного божевільного. Аполлінер говорить про теорії Фройда і, зацікавлений відносинами батька й сина у справі Гросса, розвиває свої роздуми, виходячи із “едипового комплексу” [13, с. 153]. Під впливом теорій засновника психоаналізу, Аполлінер породжує “новий дух”, що містить концепцію про поета, який знаходить натхнення у володіннях свідомості надто на нескорених просторах підсвідомості, мрії, сну. Він базує свої роздуми на ідеї оптимізму, яка, здається, так добре відповідає фрейдівському намірові творити нових людей, людей щасливих. Роман “Жінка,

яка сидить” починається вивченням снів Ельвіри Ґульо, і тут автор пише про “одну школу”, яка є вченням Фрейда; до того ж це є першою згадкою про школу психоаналізу в художній літературі [13, с. 159]. У поезії “Узвишшя” (“*Collines*”) [11, с. 63-170] він береться навіть тлумачити сни, демонструючи дивні, химерні, іноді абсурдні функції сну. Тому видається можливим вважати Аполлінера розповсюджувачем ідей Фрейда у французькій літературі та втілювачем їх у життя з метою вивільнення творчого натхнення із полону снів і мрій.

Соціально-культурні реалії кін. XIX – поч. XX ст. знаходять відображення, проте не йдеться про хронологічну розповідь. Віддаючи першість процесові художнього творення, Аполлінер використовує сучасну йому реальність як джерело натхнення й скарбницю тем, як “соціально-часову декорацію” [2, с. 67]. І якщо його свідчення й не є вагомим доповненням до грубих томів історичних досліджень, то сучасна Аполлінерові доба допомагає виявити особливості та характеристики міфічного образу поета, який жив “а l’éroque ош finissaient les rois” [3, с. 136] – “у буряну добу падіння королів” [1, с. 346].

1. Лукаш М. Від Боккаччо до Аполлінера. Ї К., 1990. – 510 с.
2. Apollinaire en son temps: Actes du quatorzième colloque de Stavelot. – Publications de la Sorbonne Nouvelle, 1990.
3. Apollinaire G. Alcools suivi de Le Bestiaire et de Vitam impendere amori. – 1920.
4. Apollinaire G. Oeuvres en prose : En trois volumes. – 1977. – T. I.
5. Cendrars B. L’Homme foudroyé. – Paris, 1945..
6. Décaudin M. Apollinaire et le cinéma, image par image. – Paris, 1970. – P. 21.
7. Dormann G. La gourmandise de Guillaume Apollinaire. – Paris, 1994.
8. Freud S. Ma vie et la psychanalyse. – Paris, 1950.
9. Oeuvres complètes de Guillaume Apollinaire / Edition établie sous la direction de M.Décaudin. – Paris, 1965. – T. I.
10. Ibid, 1966. – T. II.
11. Ibid. – T. III.
12. Ibid. – T. IV.
13. Wijk M. Guillaume Apollinaire et l’Esprit Nouveau. – Lundon, 1982.

Summary

With a method of a direct appeal to the Apollinaire’s works, the research under study establishes the actual relations between France ,that was introducing political and demographic culture at the continent, and the author – the observer of all the above mentioned events. Domestic and foreign policy, religion of the present, the World War I, demographic problems, cultural life, the level of science and progress were the consisting parts of the reality the poet was living

and creating in. His immediate reaction to all those events and their exceptional interpretation are focused on in the research. The author does not only state the problem, but is making an attempt as well to find the way out of it.

The research characterizes Apollinaire as “a writer of timeliness”. Special attention is focused on the fact that social and cultural particular features of the end of the XIX – the beginning of the XXth centuries are reflected in the Apollinaire’s works, but the chronological presentation is out of the question.

With domination of the process of artistic creation , Apollinaire uses his present only as a source of inspiration and themes, as “social and temporal decorations” for his works.

Стаття надійшла до редколегії 4.06.2001.

© Т. Г.СІРОЧУК, 2002